

Cultureel toezicht

Grenswacht tussen cultuur en commercie

Sandra Jongenelen

Wie is de baas in een museum? Dat loopt nogal uiteen. De Vereniging Toezicht Cultuur wil dit op één lijn brengen.

Na de financiële tekorten van het Groninger Museum ruimden in 2012 drie leden van de Raad van Toezicht van het museum het veld. In Rotterdam vertrok de voorzitter van de Raad van Toezicht bij de kunstopleiding Codarts vanwege fraude, valsheid in geschrifte en misbruik van onderwijsgeld. En in 2010 trad bij het Rijksmuseum een lid van de Raad van Toezicht af: hij had de voorgenomen aankoop van het pistool waarmee Pim Fortuyn was vermoord 'een privédingetje' van directeur Wim Pijbes genoemd.

De afgelopen jaren waren er diverse incidenten in de kunst- en cultuursector waarbij de voltallige Raad van Toezicht, of leden daarvan, opstapte. Die akkefietjes vormden de aanzet tot twee expertmeetings met toezichthouders en bestuurders. Tijdens een symposium in het Gemeentemuseum Den Haag in 2010 kwamen ze voor het eerst bijeen. De toezichthouders en bestuurders spraken over de vergrijzing van de toezichthouders maar ook over de spanning tussen de zakelijke en artistieke directeurs van culturele organisaties. Moeten ze vaker ingrijpen bij scheve verhoudingen?

Kunstverzamelaar en zakenman Joop van Caldenborgh gaf een voorzet voor de discussie door uit de school te klappen over zijn eigen ervaringen. Als voorzitter van de Raad van Toezicht van het Gemeentemuseum Den Haag wilde hij ooit weten hoe het depot erbij stond. Werden de kunstwerken goed beschermd? Directeur Wim van Krimpen bleek not amused. Waar bemoeide de Raad zich eigenlijk mee? Een conflict was geboren en de voltallige Raad gooide daarna de handdoek in de ring.

Aan het einde van het seminar klonk de roep om de toezichthouders te verenigen: om zo van elkaar te leren en verder te professionaliseren. Een gezamenlijk orgaan zou ook als spreekbuis een rol kunnen spelen in het cultuurdebat. Vijf jaar later is het zover en staat de Nederlandse Vereniging Toezicht Cultuur (NVTC) in de startblokken.

De eerste roulerend voorzitter is Marry de Gaay Fortman, partner bij advocatenkantoor Houthoff Buruma in Amsterdam, en als bestuurder betrokken bij verschillende culturele instellingen. Aan haar de taak om nu de belangrijke toezichtthema's te agenderen. 'Ik wil de rafelige randen bespreekbaar maken', zegt ze. Voor al te boude uitspraken over al dan niet wenselijk gedrag, past ze. 'Dat moet het platform zelf bepalen.'

Op papier zijn het toezicht en bestuur geregeld in de Governance Code Cultuur, een blauw boekje met negen principes. De culturele sector stond hier tien jaar geleden wantrouwend tegenover, maar inmiddels werkt bijna iedere gerespecteerde instelling ermee. Volgens De Gaay Fortman is dat het begin. 'De vraag is: waar liggen de verantwoordelijkheden?'

Net als in andere sectoren draaien de conflicten soms om macht, zoals blijkt uit de anekdote van Van Caldenborgh. Wie runt een culturele instelling? Uit onderzoek van de Rijksuniversiteit Groningen naar Raden van Toezicht van woningbouwcorporaties bleek dat de voorzitter van de raad van bestuur zichzelf hoger inschat dan de ceo. Iets vergelijkbaars speelt in de culturele sector. De Gaay Fortman: 'Je hoort culturele instellingen mopperen. Ze vinden dat ze te veel aan de leiband van het bestuur lopen.'

Uit het recente schandaal bij woningbouwcorporatie Vestia bleek dat toezichthouders en bestuurders niet ingrepen. In de culturele sector willen ze zoiets voorkomen. 'Ze zijn doodsbang dat ze iets over het hoofd zien en gaan daarom boven op de stoel van de directeur zitten', zegt een betrokkene.

Maar een toezichthouder die een vraag stelt over kosten, raakt ook het artistieke beleid: had dat schilderij er wel moeten komen? Volgens Van Caldenborgh moeten toezichthouders en bestuurders zich niet met kunst aankoop bemoeien. Wel gaan ze in zijn ogen over personeelsbe-

'Femme à la voilette' (1923) van de Italiaanse kunstenaar Medardo Rosso. Het beeld werd door Museum Boijmans Van Beuningen aangekocht voor €1,9 mln, onder andere verkregen uit winst op speculatie.

FOTO: MUSEUM BOIJMANS VAN BEUNINGEN / AAD HOOGENDOORN

Boijmans en de optie Het Rotterdamse museum speculeerde op de dollarkoers. 'Het is de vraag of dit semipublieke instellingen past'

leid en financiën. Bij dat laatste hoort ook speculatie. Vorig jaar kocht Museum Boijmans Van Beuningen met toestemming van de Raad van Toezicht, waarin een Robeco-topman zetelt, voor €22.000 een optie. Daarmee speculeerde het museum op de stijging van de dollarkoers. Een paar maanden later was de optie €123.000 waard. Met de winst werd een beeld van de Italiaan Medardo Rosso mede gefinancierd. Is dit modern cultureel ondernemerschap? De Gaay Fortman zet dit onderwerp zeker op de agenda van de NVTC. 'Het is de vraag of dit past bij semipublieke instellingen.'

Boijmans' aanpak is een antwoord op ingrijpende bezuinigingen in de sector. Dat geldt ook voor een nieuw initiatief van het Van Gogh Museum, dat zijn kennis commercieel gaat exploiteren. Het ministerie van OCW zou het museum hebben gewaarschuwd niet te hard van stapel te lopen. De Gaay Fortman denkt dat dit meevalt. 'Veel academici doen onderzoek in opdracht van het bedrijfsleven. Bij het wetenschappelijk onderzoek is deze derde geldstroom heel gewoon.'

Sandra Jongenelen is medewerker kunst.